

SZAKPOLITIKAI DISKURZUS A GYERMEKEK ÉS AZ IFJÚSÁG ÜGYÉRŐL

Rácz Andrea

BEVEZETÉS

Foucault megközelítésében a „*diskurzus olyan jószág, amely következőképpen saját léte által felveti a hatalom kérdését*”. (idézi Takács, 2005¹) A hatalom nem csak elnyomó, represszív lehet, hanem produktív is. A hatalom a hátrányos helyzetű csoportok, beleértve a gyermekvédelmi gondoskodásban élők támogatása terén akkor produktív, ha a jogok biztosítása és védelme, a nyújtott ellátások, szolgáltatások, a használt szakmai eszköztár, módszertan terén kimunkált, szakmai felelősségvállalásra épülő gyermekjóléti és gyermekvédelmi rendszert működtet, melynek nem célja a gyermek szüleinek regulázása, vagy éppen a gyermek büntetése családjától való elszakítása által, a gyermekvédelmi szakellátásban élők elrejtése, vagy a róluk való negatív társadalmi kép fenntartása. Célja a gyermekek és fiatalok jól-létének, sikeres felnőtté válásának elősegítése, a családjából kiemelték esetében a minél hamarabbi családegyesítés, amennyiben ez nem lehetséges, a gyermekvédelmi szakellátásban élők társadalmi integrációjának megalapozása, önálló életre való felkészítése. Foucault kormányzásra, irányításra vonatkozó vizsgálatai nem kizárólag az állami szerepvállalás és beavatkozás hatalmi mechanizmusaira terjedtek ki, hiszen olyan kormányzási mentalitásról „*gouvernementalité*” beszél, amely az állami szervezés szintjétől az egyéni életvitel szintjéig kialakítja a mások és önmagunk irányítására fókuszáló gyakorlatokat. (Takács, 2005) A hatalmi viszonyok elemzése egyfelől az irányítás, beavatkozás általános stratégiáinak, másfelől konkrét gyakorlati elemeinek feltárását jelenti. Esetünkben az irányítás általános stratégiáinak feltárását, azaz, hogy miként értelmezhető az európai és nemzeti szintű kormányzási (irányítási) mentalitás a gyermekek és az ifjúsági korosztályba tartozók jólétének biztosítása, illetve az állami gyermekvédelemben élők társadalmi integrációjának elősegítése szempontjából.

Jelen tanulmány² célja, hogy áttekintést adjon a gyermek- és ifjúságpolitikai megközelítésekről, a főbb Európai Unió és hazai stratégiai dokumentum bemutatása által feltárja, hogy a gyermekek és ifjúság jól-létéhez, sikeres társadalmi integrációjához milyen stratégiai célok megvalósulása artikulálódik a szakpolitikai diskurzusok szintjén, kiemelt figyelmet szentelve a leghátrányosabb társadalmi csoportok között a család nélkül felnövő, állami gyermekvédelemben élő vagy onnan kikerültekre összpontosító intézkedésekre. Fontos

azonban megjegyezni, hogy az Európai Uniónak nincs egységes gyermek- és ifjúságpolitikája, a gyermekek és az ifjúsági korosztályba tartozók támogatása alapvetően tagállami hatáskörbe tartozik, azonban ezen a területen is érvényesül a tagállamok szakpolitikáinak közelítése. A főbb stratégiai dokumentumok bemutatása előtt azonban fontos röviden áttekinteni a változó gyermek- és ifjúkorral kapcsolatos megközelítéseket, definiálni a gyermek- és ifjúságpolitika fogalmát. A tanulmány igyekszik felhívni a figyelmet a család nélkül felnövő gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos szakpolitikai diskurzusban megjelenő célkitűzések és a gyermekvédelem valóságos működése közötti szakadékokra, az ideológiai és az operatív célkitűzések sérülékenységre, a beavatkozások általános stratégiai és a gyakorlati elemek közötti ellentmondásokra.

VÁLTOZÓ GYERMEKKOR, KIBONTAKOZÓ FELNŐTTKOR

Az elmúlt évtizedek gazdasági és társadalmi változásai az életkor meghatározását jelentősen befolyásoló kettős folyamatot indukáltak: a biológiai érés korábbra tevődött, a társadalmi érés pedig kitolódott. Ezek a folyamatok magukkal hozták azt is, hogy megindult a gyermek- és ifjúkor eltérő problémáinak, szükségleteinek megismerésére, rendszerbefoglalására irányuló tevékenység is. Egyre inkább elismert tény, hogy az emberi szükségletek és képességek az élet különböző szakaszaiban lényegesen eltérnek egymástól, a szakaszok egymásra épülnek és erősítik egymást. A nemzeti vagy nemzetközi gyakorlatban nincs arra nézve egy egységes megegyezés, hogy az emberi élet milyen szakaszokra osztható. Többnyire a nemzetek úgy határozzák meg a „gyermek” vagy a „fiatal” csoportjait, hogy a jog előír egy alsó életkorhatárt a férfiaknak és a nőknek a következőkre vonatkozóan: kötelező oktatás, munkavállalás és gyermekmunka, szexuális aktivitás, nagykorúság és politikai választójog, házasságkötés, szülői beleegyezés nélkül bizonyos szolgáltatások igénybevétele, jóléti szolgáltatásokhoz és programokhoz való hozzájutás. (Unicef, 2000)

A gyermekekkel kapcsolatos gondolkodásmód, a gyermekfelfogás, a gyermek és a gyermekkor társadalmi konstrukciója szorosan összefügg azzal, hogy egy adott társadalom hogyan gondolkodik önmagáról, a társadalomban élőkéről, általában az emberi természetéről. (Domszky, 1999; Vajda, 2000) A 17-18. században a polgári társadalom kialakulásával körvonalazódott a gyermekkor eszménye, és szerzett létjogosultságot a társadalomról való gondolkodásban. Egyre inkább elfogadottá vált, hogy a gyermek nem érett a felnőtt életre és sajátos bánásmódot igényel. (Ariés, 1960/1979) A gyermek és a felnőtt közti különbség az

iskolák átalakulásában, a közoktatás megjelenésében öltött intézményes formát. (Domszky, 1999). A gyermekkor történeti fejlődése jelzi, hogy hosszú út vezetett odáig, hogy a gyermeket a felnőttektől eltérő módon kezelje a család, az állam és a társadalom. A gyermeki jogok megszületése, illetve rögzítése csak a 20. században történt meg. Az államnak a gyermekekkel kapcsolatos kötelezettségeit átfogóan a Gyermekek jogairól szóló (1989. november 20-án kelt New York-i) Egyezmény tartalmazza.

A gyermeki jogok szempontjából (gyermek minden 18 év alatti személy) egyszerű definiálni, hogy ki minősül gyermeknek, a társadalmi értelemben vett gyermekkor fogalmának értelmezése azonban egyáltalán nem ilyen egyszerű. Magától értetődőnek tűnik, hogy a társadalmi értelemben vett gyermekkor (azaz nem felnőttkor) megragadásához a felnőttkor értelmezésén át vezethet az út. Ezt a magától értetődőséget árnyalja az, hogy a gyermekkor és a felnőttkor között megjelent egy újabb életszakasz, mely erikson-i értelemben „*a gyermek által tanult erkölcs, illetve a felnőtt által kifejlesztett etika között húzódó pszichoszociális szakasz*”. (Erikson, 2002: 259)

A modern társadalmakban megfigyelhető, hogy a szexuális érettség és a szociális értelemben vett felnőtté válás, illetve a munkavállalás időpontja fokozatosan elkülönül egymástól. A posztadoleszcens életszakaszban járó fiatalok a felnőtté válás legtöbb pszichológiai kritériumának megfelelnek, de nem elégitik ki a szociológiai követelményeket, hiszen nincsenek beépülve a társadalom intézményes szerkezetébe. Sokuk nem rendelkezik saját keresettel, önálló lakhatással vagy anyagi függetlenségük ellenére is a szülők befolyása alatt állnak fontos döntéshelyzetekben.

Az ifjúság és problémáik meghatározására számos megközelítés született. Az ipari társadalmakban a fiatalkort egységes, homogén életszakaszként értelmezték, amely a pubertással kezdődött és a nagykorúság elérésével véget ért. Ezzel szemben az 1970-es évektől megfigyelhető, hogy a felnőtt korra jellemző viselkedési formák már fiatal korban is jelentkeznek. Ezzel együtt a szexuális érettség és az anyagi függetlenség közötti időintervallum egyre szélesebb lesz. A megközelítések egy része tehát önálló szakasról beszél a fiatalkort illetően, mások táguló határt látnak a fiatal- és felnőttkor között, megint mások a fiatalkor kitolódását hirdetik. Mannheim az ifjúságot a szociológiai osztályfogalommal állítja párhuzamba, ahogy egy társadalmi osztályba is beleszületik az egyén (nem belép), úgy az ifjúságnak is tagja, nem léphet ki belőle, amíg életkorban túl nem jut rajta. (idézi Vikár, 1980: 32) Mannheim szerint az ifjúsági problémák nem serdülőkori problémákról, hanem a generációról szólnak. Elmélete szerint a generáció egy társadalmi

képződmény tehát, együttesen átélt kulturális szimbolizmus, nem egy demográfiai kategória. (idézi Cohen, 1997/2006: 162) Parsons az ifjúsági problémákat a tradicionálisból a modern társadalomba való átmenetből fakadó feszültségek figyelembe vételével vezeti le. Amíg a tradicionális társadalmakban a család töltötte be a gazdasági, biológiai és kulturális reprodukciós funkciókat, addig a modern társadalomban az egyetlen társadalmi rendszerben egyesített oktatási, termelési vagy gyermekek gondozására irányuló tevékenység megszűnik, az oktatási és foglalkoztatási funkció kikerül a család köteléke alól, és más alapokra helyeződik. Parsons szerint a feszültséget az oktatás meghosszabbodása is okozza, mivel elválasztja a fiatalokat a családtól, másrészt erre az időre kizárja őket a felnőtt létből. Ez oda vezet, hogy kialakul egy ún. strukturált felelőtlenségi korszak (maga a serdülőkor). Ez az új életciklus vezet az ifjúsági kultúra kialakulásához, amelynek az a sajátossága, hogy a régi (tradicionális) és új (modern) értékek között közvetítenek, úgy hogy mindkettő értékét inkorporálják. (idézi Cohen, 1997/2006: 163) Brannen és Nilsen (2003) szerint a felnőttkort különböző szemszögből lehet vizsgálni és értelmezni. Az első a strukturalista szemlélet, mely a felnőttkort elsősorban a jogi és oktatási intézmények változó kontextusában elemzi. Az elmúlt 30 évben a legtöbb nyugat-európai országban és az Egyesült Államokban csökkent az a kor, amikortól az egyén nagykorúnak számít. Azonban a fogalom homályos természetét visszatükrözi az a tény, hogy nem egyértelmű az, hogy mikortól számít felnőttnek valaki az élet bizonyos területein. Például az Egyesült Államokban jogosítványt 16, választójogot 18 éves kortól kaphat az ember, alkoholt pedig 21 éves korától fogyaszthat legálisan. (Brannen és Nilsen, 2003; Arnett, 2004) A felsőoktatásban eltöltendő évek száma is növekedett, ezáltal kitolódott a fiatalok számára a szülőkön vagy az állam jóléti szolgáltatásain való anyagi függőség időszaka. Zinnecker (1990/2006) és Vaskovics (2000) szerint is igaz, hogy amíg a fiatal jogilag a felnőttkorba lép, anyagi szempontból még egyáltalán nem felnőtt, a szociális, morális, intellektuális, politikai, szexuális területeken megfigyelhető önállósodási folyamat mellett fennmarad az anyagi függőség. A felnőttkor második értelmezése a társadalmi nem szemszögéből vizsgálható, olyan területeken, mint háztartás, szülővé válás, munkaerő-piaci részvétel. Harmadik megközelítése Berger és Luckmann nyomán a társadalmi konstruktivizmus és az identitás fogalmainak szemszögéből történik. (Brannen és Nilsen, 2003) Az identitás fogalma a posztmodern elképzelések szerint többes számban szerepel, „identitásokról” beszélhetünk, amelyeket az egyén saját magának alkot, nemcsak a társadalmi nem, hanem a szexualitás szempontjából is. Amint a figyelem az „identitás, mint életmód” fogalmára összpontosul, akkor a fogyasztás képzi a legfontosabb utat az egyéniség, függetlenség és autonómia kifejezése felé. Brannen és Nilsen (2003) felhívja a figyelmet arra,

hogy egy elmozdulás figyelhető meg a személyiség és identitás számára fontos régi etikai eszmétől egy olyan eszme felé, amelyben az esztétika játssza a legfontosabb szerepet. Ráadásul olyan strukturális tényezők, mint például a munkaerő-piac bizonytalansága, arra kényszeríthetik a fiatal felnőtteket, hogy a fogyasztói identitásokat előrébb vegyék a rangsorban, a dolgozó identitásokhoz képest.

Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása az ifjúsági életidő kettős mozgásával jár: felgyorsul, amelyet mutat a tervszerű képzési idő egyre korábbi időpontra való tolódása, illetve lelassul, hiszen a főfoglalkozású kereső pozíciókba való belépés kitolódik. A társadalom fejlődése abba az irányba halad, hogy a fiatalok korábban jelenjenek meg a fogyasztásban, de később találják meg helyüket a munkaerő-piacon. (Gábor, 2005)

GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGPOLITIKAI MEGKÖZELÍTÉSEK

Az európai fejlődés egyértelműen bizonyítja annak szükségességét, hogy a gyermekek és fiatalok számára fokozatosan épüljenek ki olyan önálló, differenciált törvényi garanciák, amelyek biztonságot és védelmet nyújtanak számukra. (Bán et al., 2004) A gyermekpolitika két részből tevődik össze: beszélhetünk gyermekkör-politikáról és gyermekvédelmi politikáról. A gyermekkör-politika az állam azon szakpolitikája, amely koherens módon foglalja magába az államnak a gyermekekkel kapcsolatos feladatait. A gyermekekre irányuló politika alanya a még nem önálló, családjától vagy másoktól függő gyermek. (Szöllösi, 2004) A gyermekkör-politika tehát minden gyermekre kiterjedő (0-18 éves), az állam gyermekekkel kapcsolatos összes feladatát jelenti, mely magában foglalja ezen korosztály oktatásával, egészségügyi ellátásával, kulturálódásával kapcsolatos feladatait, a gyermekek jól-létére, megfelelő pszichoszociális környezetben való nevelkedésére irányuló programokat, intézkedéseket, tehát a gyermekek általános szükségletének kielégítésére, fejlődésére irányuló közcselekvés. A gyermekpolitika másik - a gyermekkör-politikánál szűkebb - területe a gyermekvédelmi politika, amely a gyermek családon belüli veszélyeztetettségének megszüntetésére irányuló intézkedéseket, a családot helyettesítő ellátásokat és a helyettesítő védelemben élő gyermekek társadalmi integrációjával kapcsolatos programokat fedli le. A gyermekvédelmi politika tehát a gyermekre irányuló szülői gondoskodással kapcsolatosan fogalmaz meg és hoz létre közösségi cselekvéseket, olyan közpolitikát jelent, amely állami döntések meghozatalát jelenti az állami gyermekvédelmi ellátások, programok kialakításáról, ezek működtetéséről. (Szöllösi, 2003; Szikulai 2009) A gyermekvédelmi politika homlokterében tehát a gyermekvédelmi ellátórendszer funkcionálása áll, a közpolitikai

döntések a gyermekvédelmi szempontból adekvát problématerületek kijelölése irányulnak, valamint az ezekre releváns megoldásokat kínáló ellátórendszer létrehozására.

Az ifjúságpolitika definiálása az ifjúkor nemzetközi szintű egységes meghatározása hiányában nehezebb feladat. Az ENSZ és az Unicef szerint az ifjúkor a 15-24 éveseket fedi le, míg egyes európai országban az ifjúsági korosztály a 0-30, míg máshol a 11-25 éveseket jelenti. (Unicef, 2000; Endrész, 2003) A hazánkban készülő Nemzeti Ifjúsági Stratégia szerint az ifjúsági korosztályba a kb. 8-12 évesektől a 25-30 évesek tartoznának. Az ifjúságpolitika legszélesebb értelemben az állam azon szakpolitikája, amely magába foglalja az államnak az ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos összes közfeladatát, amelyek elősegítik az ifjúsági korosztályok körében az esélyegyenlőség megteremtését, az ifjúság társadalmi és egyéni felelősségének, tudatosságának növelését, sikeres társadalmi beilleszkedésének elősegítését. Az Európai Közösségek Bizottsága megfogalmazásában: *„Európa jövője az ifjúságán múlik”*. (Megújított szociális menetrend, 2008: 8) Az ifjúság és a jövő együtt említése jellemző a politikai retorika szintjén, fontos azonban tisztázni, hogy az ifjúságra hogyan tekintünk. Olyan jövőt jelent az ifjúság, amelybe érdemes beruházni, vagy olyan tartalék, *„amely a ma problémáit a közeli jövőben megoldja. A skandináv országokban beruháznak, a déli országokban nem, csak tartalékként szemlélik a fiatal nemzedéket. Azokban az országokban, amelyekben nem intézményesült és védett az ifjúságba beruházás, ott a fiatalokat olyan rizikócsoportként kezelik, amely nem tart együtt a társadalommal.”* (Cseres, 2005: 49) Másként fogalmazva: nem mindegy, hogy a fiatal *humán erőforrásként* vagy *problémaként* jelenik meg. Azokban az országokban, ahol az ifjúságot szociális értelemben kiskorúnak tekintik, ott a fiatalság potenciális problémaként jelenik meg, akiket védeni kell. *„Míg azokban az országokban, ahol a fiatalokra szűkebb értelemben, azaz szinte felnőttként tekintenek, ott ők inkább erőforrást képviselnek, mint problémát.”* (Endrész, 2003: 3) Ezen szemléletbeli különbségek is jelzik, hogy az ifjúkor életkori meghatározásától függetlenül - azaz, hogy az egyes államok mely életkori kategóriába tartozókat tekintik ifjúságnak - az ifjúságpolitikának is csak egy szűk területe az ifjúságvédelem, melybe a családban élő, veszélyeztetett fiatalokkal kapcsolatos védelmi intézkedések, az adott korosztályhoz tartozó család nélkül felnövő, állami gondoskodás rendszerében nevelkedett fiatalok, illetve a gondozási háttérrel rendelkező, már jogilag felnőtté vált fiatalok számára nyújtott ellátások, szolgáltatások sorolhatók.

Az európai országok törvényhozási gyakorlata magában foglal számos ifjúságpolitikai tartalmú intézkedést, például az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy területén. Viszont a

törvényhozás szintjén különbséget lehet tenni, hogy az ifjúsági tevékenységek mire irányulnak: *az ifjúság segítésére, jólétének biztosítására vagy védelmére*. Például Finnországban vagy Izlandon az ifjúság segítését (ifjúsági munka) szabályozó törvények mindazokra a szolgáltatásokra és programokra kiterjednek, amelyek az iskolán kívüli oktatást, szabadidős tevékenységeket célozzák. A finn ifjúsági munkáról szóló törvény szerint az ifjúsági munka célja a fiatalok életkörülményei alakulásában való segítségnyújtás, az állampolgári részvétel feltételeinek megteremtése. Az ifjúság jólétére irányuló törvények (pl.: Belgium, Hollandia) a család, az állam és a társadalom hármasa közötti felelősség megosztását jelölik ki a fiatalok jólétének biztosítására, ezen célcsoport mindennemű szükségletének kielégítése terén. Az ifjúságvédelmi megközelítések pedig (pl.: Ausztria) a fiatalok nem családi keretek közötti (munkaerő-piaci, közéletben való részvétel) védelmére terjednek ki, az osztrák törvény például meghatározza azt is, hogyan kell nyilvános helyeken viselkedni. (European Commission, 2001)

Az európai ifjúságpolitikai modelleket alapvetően négy csoportba lehet rendezni. A skandináv országokra jellemző *„univerzalista modell”* szerint az ifjúságpolitikában az állam szerepvállalása mellett fontos résztvevő a civil társadalom. A fiatalokra erőforrásként tekintenek, az ifjúságpolitika legfőbb célja a szociális és pszichológiai fejlődés biztosítása, az önállóság és a függetlenség elősegítése. Az ifjúságpolitika a társadalom 13/15-25 éves tagjaira terjed ki. A második modell a Brit-szigetek *„közösségi alapú modell”*-je. Az ifjúságpolitika a tizenéveseket és a fiatal felnőtteket fedi le 25 éves korig, célcsoportjába jellemzően a hátrányos helyzetű fiatalok tartoznak. Az ifjúságpolitika megvalósítása a civil szektor feladata, az ifjúság problémaként jelenik meg. A közép-európai országok *„védelmező modell”*-je a fiatalokra, mint sérülékeny csoportra tekint, (egyszerre erőforrásként és problémaként) akiket nem csak támogatni, hanem védelmezni is kell. Az univerzalista modellhez hasonlatosan az ifjúságpolitikát az állam és a civil szektor együttesen valósítja meg. Célcsoportja az ifjúság teljes generációja (0-25/30 évesek), de kiemelt figyelmet szentel a hátrányos helyzetű fiataloknak. Az ifjúságpolitika negyedik modellje a mediterrán országok *„centralizált modell”*-je. Az ifjúság támogatása történelmileg a családok és az egyház feladata volt, azonban az elmúlt években kialakultak azok a közintézmények, amelyek az egyes területeken átvállalták a felelősséget. A mediterrán országokban az ifjúságpolitikák állami szinten centralizáltak. Egyszerre probléma és erőforrás az ifjúság. A modell célcsoportja szűkebb, mint az előző modelleké, a támogatások a fiatalok speciális csoportjait célozzák 15-25/30 éves kor között. (Endrész, 2003: 12-14)

A gyermekek és az ifjúság ügye egyfelől a társadalmi szolidaritás, másfelől a társadalmi önérdék kifejeződése. A társadalom akkor szolidáris a gyermekes családokkal szemben, ha a családok megfelelő támogatást kaphatnak gyermekeik felneveléséhez, sikeres társadalmi integrációjuk elősegítéséhez. A társadalmi önérdék pedig azt jelenti, hogy a gyermekre és az ifjúságra, mint a jövőbe való befektetésre tekintünk, *„amelynek megtérülése abban jelentkezik, hogy egy ország esetében fenntartható lesz a fejlődés, képes lesz fenntartani a gazdaság, az egészségügyi- és nyugdíjrendszer működését”*. (Szikulai, 2009: 2)

EURÓPAI SZINTŰ KORMÁYZÁSI MENTALITÁS

Az Európai Unió számos dokumentuma hívja fel a figyelmet a hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci részvételének, továbbtanulásának, felsőoktatásban való megjelenésének, társadalmi integrációjának támogatására.³

Az Európai Unió fiatalokkal kapcsolatos szemléletét mutatja az Európai Bizottság Fehér Könyve: *„Bármilyen jellegűek is legyenek köztük a különbségek (a munkaerő-piaci helyzet, az oktatás, a családi élet, a bevételeik stb. tekintetében), a fiatalok teljes jogú polgároknak tekintik magukat, ennek minden jogával és kötelességével. A fiatalokra irányuló befektetés egyben jelenlegi és jövőbeli társadalmunk gazdagságába való befektetés.”* (Európai Közösségek Bizottsága, 2001: 7) A célkitűzések artikulálása annak felismeréséről tanúskodik, hogy az Európai Unió a tartós és fenntartható fejlődéshez elengedhetetlenül fontosnak tartja a fiatalok társadalmi integrációját és foglalkoztatását. Az Európai Bizottság Foglalkoztatási, Szociálisügyi és Esélyegyenlőségi Főigazgatósága által, 2005-ben készített társadalmi befogadásról szóló jelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a legtöbb tagország kulcsfontosságúnak tartja a gyermekszegénység csökkentését, a gyermekek kirekesztődése elleni küzdelmet, valamint a gyermeki jogok védelmét. Ennek érdekében a tagállamok számos konkrét célt tűznek ki egyes gyermekcsoportok, például az intézményes ellátásban nevelkedő gyermekek, fiatal bűnelkövetők, erőszak kockázatának kitett, vagy roma gyermekek esetében. Ugyanakkor a gyermekszegénység és kirekesztődés enyhítését szolgáló átfogó és integrált megközelítések, - amelyek minden szakmapolitikai területet érintenek és megfelelő intenzitásúak ahhoz, hogy döntő hatást gyakoroljanak a problémák megoldására - hiányoznak a tagállamok szemléletéből. A tagállamok felismerik a gyermeki jogokra vonatkozó ENSZ konvenció fontosságát, bár többnyire a gyermekeknek nyújtott szolgáltatásokat a felnőttek nézőpontjából alakítják ki. Azaz az egyes, gyermekeknek nyújtott szolgáltatások

középpontjában nem a gyermekek szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek joga, (a gyermeket többnyire nem tekintik önálló csoportnak, hanem a családok tagjainak) hanem a felnőttek által meghatározott gyermeki szükségletek köre áll.⁴ A gyermekek szegénységének, kirekesztésének enyhítése és megszüntetése érdekében a legtöbb tagállam a korai beavatkozást, a gyermekjóléti, gyermekgondozási és gyermekvédelmi intézményrendszer fejlesztését, a hátrányos helyzetű gyermekek oktatási részvételének előmozdítását szorgalmazza. (Európai Bizottság Foglalkoztatási, Szociálisügyi és Esélyegyenlőségi Főigazgatóság, 2005)

A társadalmi részvétel szempontjából az Unió a fiatalokat kulcsfontosságú szereplőnek tekinti, ezért tartja szükségesnek, hogy kialakuljon bennük az oktatásukért, foglalkoztatásukért, egészségükért és aktív polgárságukért való felelősségérzet. (Európai Tanács, 2007) Az Unió felsőoktatásra vonatkozó politikája a mobilitás és a foglalkoztathatóság növelését állította a középpontba. 1999-ben 29 európai ország oktatási minisztere aláírta a Bolognai Nyilatkozatot. A miniszterek egyetértettek azokban a fontos közös célkitűzésekben, amelyek egy következetes és összefüggő Európai Felsőoktatási Térség 2010-ig történő megvalósítását tűzték ki célul. A Lisszaboni stratégia (2000) értelmében az Európai Uniónak 2010-re olyan versenyképes, a munkahelyteremtést elősegítő, tudásalapú térséggé kell válnia, amelyet a gazdasági növekedés, a társadalmi kohézió, illetve a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés előtérbe helyezése jellemez. A 2003-as berlini kommuniké a felsőoktatásért felelős miniszterek konferenciájáról és a 2005-ös bergeni kommuniké ismételten megerősítette a Bologna-folyamat szociális dimenzióinak fontosságát. A lisszaboni stratégia új kezdete c. dokumentum szerint *„Európa és a lisszaboni stratégia jövője szorosan kötődik a fiatalokhoz. Az Uniónak és a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a (...) fiatalok továbbra is eséllyel induljanak az életnek, és olyan képességekkel gazdagodjanak, amelyeknek egész életük során hasznát veszik.”* (Európai Bizottság, 2005: 12) Az Európai Unió szociális védelemről és a társadalmi integrációról szóló együttes jelentése (2006) megerősítette a Lisszaboni stratégia szociális dimenziójának fontosságát és egyúttal elköteleződött, hogy az erőteljesebb növekedést, valamint több és jobb munkahely létrehozását célzó politikai erőfeszítésekre helyezi a hangsúlyt. Az Európa Tanács felszólította az Uniót és tagállamait, hogy a társadalmi integrációra vonatkozó stratégia keretében kiemelt feladatként kezeljék a legveszélyeztetettebb fiatalok helyzetének javítását, valamint az iskolai kudarcok megelőzését célzó kezdeményezéseket. A Lisszaboni folyamat végrehajtásával összefüggésben kiemelt jelentősége van az Európai Ifjúsági Paktumnak (2005), amely a

fiatalokkal kapcsolatosan a foglalkoztatás, az integráció és a társadalmi felemelkedés, az oktatás, a képzés és a mobilitás, valamint a munka, a magán- és családi élet összeegyeztetésének elősegítése érdekében kitűzött célokat tartalmazza. 2008-ban az Európai Községek Bizottságának Megújított szociális menetrendje a lehetőségek, a hozzáférés és a szolidaritás köré épül. *„2005-ben a gyermekek 19%-a élt a szegénységi küszöb határán, míg az EU teljes lakossága tekintetében ez az arány 16%. Túl sok fiatal képtelen kihasználni összes képességét és sikeresen belépni a munkaerő-piacra, továbbá képzés nélkül kerül ki az iskolából. A fiatalok munkanélkülisége továbbra is komoly probléma.”* (Európai Községek Bizottsága, 2008: 3) A dokumentum célkitűzései szerint megoldást kell találni a fiatalok nagyarányú munkanélküliségének és az iskolai lemorzsolódók nagy számának, valamint a fiatalokat érintő, viszonylag bizonytalan foglalkoztatás és bérek egyenlőtlenségének problémájára. Arra kell a gyermekeket ösztönözni, hogy a szüleik képesítésétől és szakképzettségétől eltérő, illetve annál magasabb szintet érjenek el.

AHOL MINDEN GYERMEK SZÁMÍT...

Pozitív példaként emelhetjük ki az európai országok közül az Egyesült Királyságot (elsősorban Angliát), ahol az elmúlt években egyre nagyobb figyelem irányult a gyermekek jólétének biztosítása mellett a gyermekvédelmi rendszerben élő és onnan kikerült fiatalok iskolai teljesítményének növelésére, munkaerő-piaci integrációjának elősegítésére. A 2003-as *„Minden GyermeK Számít”* (Every Child Matters) nevet viselő Fehér könyv - amely törvénnyé nőtte ki magát a 2004. évi Gyermekekről szóló törvény által (Children Act 2004) -komplex megközelítésre épül, érintve a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások és az életminőség területeit, minden egyes gyermekre, de legfőképpen a hátrányos helyzetűekre vonatkozóan. A törvény célja, hogy: *„minden gyermek számára biztosítsa, hogy lehetőségeihez képest maximálisan kibontakozzon, mégpedig oly módon, hogy csökkenti az iskolai kudarcok, egészségügyi problémák, droghasználat, tinédzser terhesség, bántalmazás és elhanyagolás, bűnözés és antiszociális viselkedés mértékét a gyermekek és fiatalok körében”*. (idézi Haurani, 2008: 1) Ez a törvény vált az ezt követő valamennyi jóléti politika és törvény mintájává. A 2006-os *„A Gondozás Számít: Életek megváltoztatása”* (Care Matters: Transforming Lives) nevet viselő Zöld könyv megerősítette, hogy az angol kormány nagy hangsúlyt kíván fektetni a gyermekvédelemben élő gyermekek és fiatalok oktatására. 2007-ben pedig *„A Gondozás Számít: Idő a Változásra”* (Care Matters: Time for Change) Fehér könyv kimondta, hogy a kormány elkötelezett a gyermekvédelmi rendszerben felnövő

gyermek életesélyeinek növelése, iskolai teljesítményük javítása iránt, valamint annak megelőzésében, hogy a gyermekvédelmi rendszert elhagyók ne váljanak a társadalom kirekesztett felnőttjeivé. Szintén ebben az évben a kormány kiadott egy ún. Gyermekről szóló Tervet, (Children's Plan) melyben a gyermekvédelem rendszerét elhagyó fiatalokat hátrányos helyzetűnek ismerte el, akik speciális támogatásokra szorulnak, annak érdekében, hogy részt vegyenek az oktatásban, szakképzésben, valamint a munkaerő-piacon. (Höjer et al., 2008; Haurani, 2008)

Az Egyesült Királyság közpolitikai diskurzusai azt mutatják, hogy - bár ifjúságpolitikai megközelítésében inkább problémának, mint erőforrásnak tekinti az ifjúságot - egyre nagyobb figyelmet kell szentelni a gyermekvédelmi rendszerben élőkre és onnan kikerültekre. Az elmúlt években született egyesült királysági politikai intézkedések igyekeztek felhívni a figyelmet arra, hogy a gyermekvédelemben nevelkedettek különösen sebezhetők, és féltő, hogy felnőtté válva kirekesztődnek a társadalomból. Egyre inkább elismert, hogy olyan speciális intézkedésekre lenne szükség, amelyek ezen célcsoport sajátos nehézségeire, problémáira reagálnak. A politikai diskurzusban az oktatás és a munkaerő-piaci integráció alapvető fontosságú, ezt igazolják azok a legújabb keletű intézkedések is, amelyek a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek és fiatalok oktatási lehetőségeinek fejlesztésére, iskolai teljesítményének növelése irányulnak.

NEMZETI SZINTŰ KORMÁNYZATI MENTALITÁS

A stratégiai dokumentumok sorában elsőként emelhetjük ki az Európai Unió Társadalmi Kirekesztés elleni stratégiájának alapján készült, 2004-2006 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Cselekvési Tervet⁵ (továbbiakban: NCST), melynek negyedik stratégiai célkitűzése a *„Beruházás a jövőbe: a gyermekek jól-létének biztosítása”*. A családok számára nyújtott pénzbeli és természetbeni ellátások, a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatások bővítése, a rászoruló gyermekek számára ingyenes tankönyv és étkezés biztosítása a mélyszegénységben élő gyermekek helyzetének javítását szolgálja. Az NCST célkitűzései között szerepelt többek között a szülők munkaerő-piacra történő visszatérésének segítése, az esélyteremtő oktatási rendszer kialakítása, a szegregációs iskolai gyakorlatok elleni küzdelem, az általános- és középiskolai lemorzsolódás csökkentése, a felsőoktatásba való bekerülést segítő programok elindítása. Az NCST-ről készült beszámoló (2005) két olyan intézkedést nevesít, amely a gyermekvédelmi szakellátásban élőkre és onnan kikerültekre is kiterjedt. Az egyik az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci

integrációját támogató programjai, amelyek a hátrányos helyzetű családok, romák, fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű munkavállalók mellett a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerülőkre is irányultak. (NCST beszámoló, 2005: 6) A második fontos intézkedés a felsőoktatásban 2005. szeptemberétől bevezetésre került megkülönböztetett bánásmód, a pozitív diszkrimináció intézménye. 2005-től az első alapképzésre felvételt nyerhetnek, ha elérik az adott szakon megállapított ponthatár 80%-át azok a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő, illetve onnan kikerülő fiatalok, valamint azok a hátrányos helyzetű jelentkezők, akik rendszeres gyermekvédelmi támogatásra jogosultak, és szüleik iskolai végzettsége nem haladja meg az alapfokú végzettséget. Az így bekerült hallgatókat mentor segíti tanulmányaik során. (NCST beszámoló, 2005: 30) A Nemzeti stratégiai jelentés a szociális védelemről és a társadalmi összetartozásról (2006-2008) című dokumentum is célul tűzte ki a gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások fejlesztését. A 2006-ban elkészült Gyermekszegénység elleni Nemzeti Program azt a célt tűzte ki, hogy egy generáció alatt jelentősen csökkentse a gyermekek és családjaik szegénységének arányát, felszámolja a gyermeki kirekesztés és mélyszegénység szélsőséges formáit, valamint átalakítsa azokat a mechanizmusokat és intézményeket, amelyek újratermelik a szegénységet és kirekesztést. A Gyermekszegénység elleni program többek között fontosnak tartja a gyermekvédelmi intézményrendszer szolgáltatásaihoz való hozzáférés területi egyenlőtlenségeinek csökkentését, a kistérségi-regionális tervezésen alapuló, többcélú komplex intézmények létrehozása által. Hangsúlyt fektet a szakemberek továbbképzésére, annak érdekében, hogy ismerjék a szegénység csökkentésében alkalmazható beavatkozási módokat, módszereket. (Gyermekszegénység elleni rövid program, 2006: 28-29) A gyermekek szegénységének csökkentése és a gyermekek esélyeinek növelése szempontjából a legfontosabb és leginkább átfogó dokumentum a „Legyen jobb a gyerekeknek!” 25 évre szóló Nemzeti Stratégia (2007). A Gyermekszegénység elleni Nemzeti Program elemei beépültek a Nemzeti Stratégiába, melynek célkitűzései szintén 25 évre szóltak. A stratégia minden gyermekre kiterjed, de azoknak a gyermekeknek kell prioritást kapniuk, akiknek érdekei a legjobban sérülnek, akiknél a nélkülözések a leginkább korlátozzák fejlődésüket. A Nemzeti Stratégiának egyik legfontosabb célja, hogy olyan szolgáltatásokat nyújtsanak, amelyek az egészségügy, oktatás, szociális jólét, gyermekvédelmi ellátások és intézmények terén csökkentik az egyenlőtlenségeket, és hogy a gyermekekkel foglalkozó, nekik szolgáltatásokat nyújtó intézmények korszerűsödjenek. Bár a Nemzeti Stratégia speciálisan nem foglalkozik a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekekkel, két célterületet megjelöl, melyek ezeknek a gyermekeknek a tanulmányait,

jövőbeli boldogulását befolyásol(hat)ják. Az egyik célterület az iskoláztatással, sikeres iskolai pályafutással kapcsolatos. Ennek kapcsán a stratégia célul tűzi ki, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek a képességüknek megfelelő szakmai támogatással integrált környezetben folytassák tanulmányaikat, az iskolán belüli pedagógiai módszerekkel, iskolán kívüli támogatásokkal csökkenjen a túlkoros gyermekek száma, valamint hogy tudatos pályaválasztás után csökkenjen a középfokú oktatási intézményekben lemorzsolódók aránya. Hosszú távú cél az, hogy minden fiatal piacképes tudással hagyja el a középiskolát. A másik célterület a gyermekes családokat célzó személyes szolgáltatások és szakellátások fejlesztésével kapcsolatos. Ennek elérése érdekében emelni szükséges a szolgáltatásokban dolgozók szakmai színvonalát, illetve szemléletváltást kell elérni a gyermekekkel foglalkozó szolgáltatók körében.

A kormány a társadalmi fenntarthatóság alatt a kedvezőtlen demográfiai és egészségi folyamatok megállítást, a jövő generációi iránt érzett felelősség és a prevenció szempontjainak figyelembevételét érti. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv 2007-2013 (továbbiakban: ÚMFT) alapvetőnek tartja a fiatal generáció egészséges fejlődését és boldogulását. *„Az ezekhez közvetlenül kapcsolódó területeken - az oktatásban, a kultúrára, egészséges életmódra való nevelésben, a családközeli és egyéb, fiatalokat segítő szociális szolgáltatások terén - megtett intézkedéseken túl a gyermekek és az ifjúság szempontjait minden ágazatban szem előtt kell tartani.”* (ÚMFT, 2007: 65) Az ÚMFT részét képező, Társadalmi megújulás operatív program (továbbiakban: TÁMOP) szerint a gyermekvédelmi szakellátásra jellemző, hogy *„számos esetben nem készítik fel megfelelően a fiatalokat az önálló életvitelre, a sikeres munkaerő-piaci részvételre”.* (TÁMOP, 2007: 45) A kormány szerint a munkaerő-piaci részvétel, a foglalkoztatási esélyek szempontjából hátrányos helyzetűnek számítanak a gyermekvédelmi gondoskodás intézményeiben élők és onnan kikerülők is, az olyan speciális hátrányokkal küzdő csoportok mellett, mint hajléktalanok, szabadságvesztés büntetésüket töltő fogva tartottak, vagy büntető-igazságszolgáltatás rendszerébe bekerült és onnan kikerülő személyek, szenvedélybetegek, illetve pszichés betegséggel küzdők. (TÁMOP, 2007: 25) A dokumentum kimondja, hogy a fenti sérülékeny, veszélyeztetett társadalmi csoportok körében - akik jellemzően kiszorulnak a saját élethelyzetüket érintő döntéshozatali folyamatokból, a közéletből, a demokratikus intézményből - jelentős a szegénység és a szegénység továbbörökítésének kockázata. Munkaerő-piaci integrációjuk elősegítéséhez a szociális, közösségi és mentálhigiénés szolgáltatások szerepét szükséges erősíteni, komplex segítségnyújtás mellett. A komplex,

képesé tevő segítségnyújtás a gyermekvédelmi gondoskodásban élők és onnan kikerülők esetében olyan, az önálló életvitelre képesé tevő programokat jelent, amelyek a munkaerőpiacon, illetve az élet egyéb területein nélkülözhetetlen kompetenciák fejlesztését célozzák. (TÁMOP, 2007: 146) Mindezek mellett a dokumentumban hangsúlyosan megjelenik a közoktatásban résztvevő gyermekek (7-18 évesek), valamint fiatalok (15-29 évesek) iskolai lemorzsolódásának csökkentése, az oktatási rendszeren kívüli tevékenységek (pl.: önismereti, személyiségfejlesztő, felzárkóztató, prevenciós és szabadidős vagy életvitellel kapcsolatos programok) támogatása a szegénységben élő gyermekek és fiatalok körében. Fontos célkitűzés az ifjúságsegítés (pl.: devianciák kialakulásának megelőzése, önségítő csoportok támogatása, aktív állampolgárságra nevelés). A Nemzeti Ifjúsági Stratégia - tervezet (2008) pedig komplex megoldást vázol fel az ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos közfeladatok megvalósításának módjára. A stratégia specifikus céljai közül az első az ifjúsági korosztályok sikeres társadalmi integrációjához szükséges környezet fejlesztése. A gyermekek családban nevelkedésének elősegítése az egyik legfontosabb feladat, valamint a stratégia nevesíti a gyermekvédelmi ellátórendszer tovább fejlesztését a veszélyeztetettek, valamint a gondoskodásból kikerülők sikeresebb társadalmi integrációja érdekében. Specifikus célja az önálló egzisztencia, a fiatalok munkavállalásának, otthonteremtésének segítése. A életpálya-tervezés érdekében *„az egyéni készségek, kompetenciák és ambíciók elemzésén alapuló, a képzések munkaerő-piaci sikerességét objektíven feltáró hatékony pályaorientációs tanácsadó rendszer fejlesztése szükséges a professzionális ifjúsági szolgáltatóknál, a közoktatásban, a felsőoktatásban és a felnőttképzésben.”* (Nemzeti Ifjúsági Stratégia - tervezet, 2008: 58) Kiemelt cél az ifjúsági munkanélküliség megelőzése, felszámolása, a kereslethez nem igazodó szakképzések számának csökkentése, általában a szakképzés presztízsének növelése, valamint az ifjúsági közösségek érvényesülésének támogatása, a versenyképes tudás biztosítása és az önálló élethez szükséges kompetenciák fejlesztése által.

SZAKPOLITIKAI DISKURZUS KONTRA ONTOLÓGIKUS GYERMEKVÉDELMI VALÓSÁG

A hazai stratégiai dokumentumok néhány esetben ugyan nevesítik a gyermekvédelmi szakellátásban élőket vagy onnan kikerülteket, de ezek a fiatalok, illetve fiatal felnőttek speciális célcsoportként nem jelennek meg a közpolitikai gondolkodásban. A család nélkül felnövő gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos szakpolitikai diskurzusban megjelenő célkitűzések esetlegessége megkérdőjelezi a gyermek- és ifjúságpolitika részét képező

gyermek- és ifjúságvédelmi politika tudatosságát, felhívja a figyelmet az ideológiai célkitűzések sérülékenységére. A gyermekvédelmi rendszer működésének hiátusai pedig plasztikusan jelenítik meg az ideológiai és operatív szint közötti szakadékot.

A nemzetközi gyakorlatban egyértelmű, hogy a válságközpontú gyermekvédelem nem oldja meg a családok és a gyermekek helyzetét. A gyermekjóléti- és gyermekvédelmi politikában az elmúlt évtizedben hangsúlyossá vált, hogy az általános- és középszintű támogatási rendszerekbe kell tudást és anyagi erőforrásokat investálni. A prevencióra épülő programok, valamint a különböző középszintű támogatások (családmegtartó- és támogató, esetkezelő szolgáltatások) rendszerének hiányában nem akadályozható meg, hogy a gyermekek kikerüljenek a családból, továbbá az sem, hogy ezt követően rövid időn belül visszakerüljenek családjukba. A tudományos módszereken alapuló formális, racionális gyermekvédelmi gyakorlat hatékonyabb és gazdaságosabb szolgáltatási rendszert képes létrehozni, így alapvető szakmai elvárás, hogy a szolgáltatási folyamat egésze jól dokumentált legyen, rögzítve a bemeneti és kimeneti mutatókat, a kitűzött és elért célokat, a tervezett és megvalósult feladatokat, azt, hogy a beavatkozás egésze mennyiben szolgálta a gyermek érdekét, milyen változások történtek a családi egység megőrzése, a gyermek családi státuszának megerősítése érdekében, melyek voltak a beavatkozás sikeres és hatástalan pontjai. Az evidencia alapú gyakorlat szükségessége tehát arra irányította a figyelmet, hogy a kollektív bölcsességre épülő gyermekvédelmi működés nem szolgálhatja a gyermek legjobb érdekét, erre építve nem lehet szakszerűen beavatkozni a család autonómiájába. (Tomison 2002; Gordon 2000)

A nyugat-európai trendeket követve hazánkban is (ugyan megkésve) jelentős változások történtek a gyermekvédelem rendszerében, annak strukturális felépítésében, kiépítettségében, valamint a gyermek jogainak érvényesítésében, mégis úgy tűnik, hogy az elvek szintjén megfogalmazottak nehezen jelennek meg a hétköznapi gyakorlatban.

A hazai gyermekvédelemre azt mondhatjuk, hogy megrekedt az ún. ontológiai stádiumban⁶, hiszen több mint 10 évvel a Gyermekvédelmi törvény megszületése után is arról beszélhetünk, hogy nem elegendő a jogszabályok értelmezése, ha számos gyermekvédelmi fogalom nem definiált és az érdemi tartalmak hiányoznak. A mainstream gyermekvédelemhez való felzárkózásához szükség lenne a gyermekvédelem elméleti megalapozására, egységes terminológiai rendszer megalkotására, módszertani protokollok, önálló etikai kódex, minőségbiztosítási rendszer kidolgozására, a képzési, továbbképzési rendszer fejlesztésére, amely a gyermekvédelmi rendszer strukturális átalakítása után a szakmai mentalitásban is

változást eredményezne. (Herczog, 2001; Szikulai, 2006)A gyermekvédelmi tárgyú kutatások korlátozott volta is megerősíti azt, hogy a gyermekvédelem nem kíván szembe nézni a kimenetekkel, és ez konzerválja azt a helyzetet is, hogy a szakembereknek nem kell felelniük a munkájukért. Az eredmények mérése, a hatékonyságvizsgálatok lehetővé tennék az egyes ellátási formák, nyújtott szolgáltatások céljai és kimenetei közötti összefüggések feltárását az eredmények értékelésének különböző szintjein (intézményi irányítási szint/ellátás-szervezési szint, ellátást nyújtók szintje, célcsoport/kliensrendszer szintje, rendszerhatások meghatározásának szintje) külön-külön és kölcsönhatásaikban is. Ezek hiánya azonban továbbra is lehetővé teszi, hogy a gyermekvédelem az „itt és most”-ban éljen, a szakmai munka a napi munkavégzés jegyében legyen megítélhető, nem pedig egy hosszabb távú folyamat eredményeként. A kimeneti mutatók hiányában a gyermekvédelmi politika nem válhat tudatossá, a gyermekvédelmi rendszer pedig nem léphet tovább ontológiai stádiumából a funkcionális szakaszba.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évtizedek gazdasági és társadalmi változásai következtében egyre nagyobb hangsúly helyeződött a gyermek- és ifjúkor eltérő problémáinak, szükségleteinek megismerésére, valamint olyan szakpolitikai intézkedések kidolgozására, amelyek képesek ezekre reagálni. A gyermekek és ifjúság ügyével kapcsolatos Uniós dokumentumok azt mutatják, hogy az Európai Közösségnek számos rendelkezése van, amely a fiatalokra, oktatásukra, munkaerő-piaci esélyeik növelésére irányul. Ezek a rendelkezések egyértelművé teszik az Európai Unió társadalmi integrációs és szolidaritásra törekvő céljait. Annak ellenére, hogy a gyermekvédelmi rendszerben élő és onnan kikerült fiatalok Európa gazdaságilag és szociálisan hátrányos helyzetű csoportjaiba tartoznak, az uniós politikán belül ezen fiatalok helye implicite igen, de explicite nem elismert. A hazai stratégiai dokumentumokban is néhol megjelenik a család nélkül felnövő fiatalok támogatása, társadalmi integrációjának elősegítése, ez azonban nem mutat egy tudatos gyermekvédelmi politikai mentalitást. Az állami gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációjának elősegítése - minden ideológiai célkitűzés ellenére - nem valósulhat meg egy olyan gyermekvédelmi rendszerben, amely operatív nem képes ezen célok gyakorlatba való átültetésére és azok megalapozott szakmai munkára épülő megvalósítására.

IRODALOM

A Magyar Köztársaság Kormánya - Új Magyarország Fejlesztési Terv. (Magyarország nemzeti stratégiai referenciakerete 2007-2013 *Foglalkoztatás és növekedés*) (Az Európai Bizottság döntésének dátuma: 2007. május 7.)

A Magyar Köztársaság Kormánya - Társadalmi Megújulás Operatív Program. (2007-2013) (Elfogadva az Európai Bizottság 2007. szeptember 13-án kelt, B(2007)4306 számú határozatával.)

Ariés, P. (1960/1979): A gyermekkor felfedezése. *Világosság*. 12, 732-740.

Arnett, J. J. (2004): *Emerging Adulthood - The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford, University Press

Bán, G. – Gáspár, K. – Kánnai, M. (2004) „Se veled, se nélküled”, avagy a gyermekek védelmének helye a hazai jogi és szociálpolitikai rendszerben. *Család, Gyermek, Ifjúság*. 1, 6-10.

Beszámoló a Társadalmi összetartozásról szóló nemzeti cselekvési terv 2004. évi megvalósulásáról és a 2005. évre tervezett intézkedésekről. (2005. július)

Brannen, J. - Nilsen, A. (2003): *Adulthood: Changing Concepts and Definitions*. Sloan Work and Family Research Network, Boston College
http://whnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php?id=6

Cohen, P. (1997/2006): Az ifjúsági probléma újragondolása. In: Gábor, K. – Jancsák, Cs. (szerk.) *Ifjúságszociológia - szemelvények*. Belvedere Meridionale, Szeged

Cseres, J. (2005): Az utógondozotti ellátottak vizsgálata I. *Kapocs* 1, 46-57.

Domszky, A. (1999): *Gyermek- és ifjúságvédelem (Jegyzet)*, Államigazgatási Főiskola, Budapest

Endrész, K. (2003): Ifjúságpolitikai struktúrák Európában, illetve az Európai Unió tagállamaiban. Central European Local Development Information Network, <http://www.celodin.org/files/hu/5848159761.doc>

Erikson, E. H.(2002): *Gyermekkor és társadalom*. Osiris Kiadó, Budapest

Európai Bizottság (2005): Növekedés és munkalehetőség - Európa jövője. *A lisszaboni stratégia új kezdete*. Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxemburg

Európai Bizottság Foglalkoztatási, Szociálisügyi és Esélyegyenlőségi Főigazgatóság (2005): Jelentés a társadalmi befogadásról - *A tíz tagállam által benyújtott, a 2004-2006-os időszakra vonatkozó Társadalmi Összetartozásról Szóló Nemzeti Cselekvési Tervek elemzése*. (2005. február)

European Commission (2001): Study on the state of young people and youth policy in Europe. IARD Istituto di Ricerca S.c.r.l., 2001.

http://old.isfol.it/BASIS/web/prod/document/DDD/youth_docu.htm

Európai Közösségek Bizottsága (2001): Az Európai Bizottság fehér könyve - *Új lendület Európa fiataljai számára*. Brüsszel

Európai Közösségek Bizottsága (2005): A Bizottság közleménye a Tanácsnak az ifjúságot érintő európai szakpolitikákról. Napirenden az európai fiatalokat foglalkoztató kérdések: *Az Európai ifjúsági paktum végrehajtása és az állampolgári szerepvállalás ösztönzése*. (Ján Figel biztosnak Vladimír Špidla biztossal együttműködésben kiadott közleménye) Brüsszel

Európai Közösségek Bizottsága (2007): A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának - *Az oktatásban, a foglalkoztatásban és a társadalomban a fiatalok teljes körű részvételének elősegítése*. Brüsszel

Európai Közösségek Bizottsága (2008): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának -

Megújított szociális menetrend: Lehetőségek, hozzáférés és szolidaritás a XXI. századi Európában. (COM(2008) 412) Brüsszel

Európai Tanács (2006): A szociális védelemről és a társadalmi integrációról szóló együttes jelentés. Brüsszel

Európai Tanács (2007): A Tanács és a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által elfogadott következtetések (2007. november 16.) a fiatalok lehetőségeinek kihasználását és aktív társadalmi részvételét célzó ifjúságpolitika transzverzális megközelítéséről. Brüsszel

Gábor, K.(2005): Bevezetés - A perifériáról a centrumba. Előzetes hipotézisek a határon túli fiatalok helyzetéhez és értékeléséhez In: Gábor, K. – Veres, V. (szerk.) *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzete az ezredforduló után.* Belvedere Meridionale, Szeged

Gordon, P. (2000): Evidence based practice in child protection - the Queensland context. (Symposium on evidence-based practice in child protection, 28 November 2000, Brisbane)
<http://www.childsafety.qld.gov.au/publications/documents/symposiumpapers.pdf>

Gyermekszegénység elleni Nemzeti Program - Rövid program. (2006. március) (A programot készítették: Ferge, Zs. – Darvas, Á.- Farkas, Zs. – Tausz, K. - Várnai, Gy.)

Haurani, H. (2008): Literature Review - England. Thomas Coram Research Unit, Manuscript, April 2008

Herczog, M.(2001): *Gyermekvédelmi kézikönyv.* KJK-Kerszöv, Budapest

„...Hogy általuk legyen jobb!” Előterjesztés a Kormány részére a Nemzeti Ifjúsági Stratégiáról. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2008. december (16981-9/2008-SZMM)

Höjer, I. - Johannson, H. - Hill, M. (2008): State of the Art Consolidated Literature Review - The Educational Pathways of Young People from a Public Care Background in Five EU countries. Manuscript, July 2008

„*Legyen jobb a gyerekeknek!*” Nemzeti Stratégiáról szóló Országgyűlési határozat. (2007-2032) Budapest, 2007.

Nemzeti Cselekvési Terv a társadalmi összetartozásért (2004-2006) - készült a 2321/2003. (XII. 13.) kormányhatározattal létrehozott társadalmi kirekesztés elleni bizottság keretében. A társadalmi befogadásról szóló közös memorandum és az Európai Unió társadalmi kirekesztés elleni stratégiájának célkitűzései alapján. 2004. július

Nemzeti stratégiai jelentés a szociális védelemről és a társadalmi összetartozásról. (2006-2008)

Szikulai, I. (2006): A magyar gyermekvédelem fejlődésének kulcskérdései - egy lehetséges szakmai stratégia lépései. In: Rác, A. (szerk.) *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai*. NCSSZI, digitális kiadvány 2006.

Szikulai, I. (2009): Néhány gondolat a gyermekek ügyéről. SZMI, Gyermekvédelmi Főosztály - szakmai anyag, kézirat

Szöllősi, G. (2003): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély*. 2. 75-95.

Szöllősi, G. (2004): A gyermekvédelem mint szakpolitika, mint jog és mint intézményrendszer. In: Szöllősi, G. (szerk.) *Gyermekjóléti alapellátás - Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz*. NCSSZI, Budapest

Takács, Á. (2005): A történelem ereje. Módszer és tematika Michel Foucault-nál. www.zemlpenimuzsa.hu/05_3/takacs.htm

Tomison, Adam M. (2002): Evidence-based practice in child protection: What do we know and how do we better inform practice. (Keynote presentation at ‘What Works? Evidence Based Practice in Child and Family Services, Association of Children’s Welfare Agencies (ACWA) Biennial Conference, 2-4 September 2002, Bondi Beach, NSW.) http://www.acwa.au/Conf2002/conf_proceedings/03%20Adam%20Tomison%20final.doc

Vajda, Zs. (2000): Gyermekfelfogás és gyermekkor a történelemben. In: Pukánszky, B. (szerk.) *A gyermek évszázada*. Osiris Kiadó, Budapest

Vaskovics, L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 4. 3-20.

Vikár Gy. (1980): *Az ifjúkor válságai*. Gondolat, Budapest

Volentics, A. (1996): *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Zinnecker, J. (1990/2006): Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Gábor, K. – Jancsák, Cs. (szerk.) *Ifjúságszociológia - szemelvények* Belvedere Meridionale, Szeged

UNICEF Innocenti Research Center (2000): *Young People in changing societies. The MONEE Project*. Regional Monitoring Report No.4. The United Nations Children's Fund, International Child Development Centre, Italy, Florence

<http://www.unicef-irc.org/databases/transmonee>

JEGYZTETEK

¹ Takács Ádám (2005): A történelem ereje. Módszer és tematika Michel Foucault-nál. www.zemlpenimuzsa.hu/05_3/takacs.htm

² Jelen tanulmány Rácz Andrea: „Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények” - Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata c. Ph.D disszertáció - kézirat alapján készült.

³ Az Európai Unió stratégiai dokumentumai közül csak a főbb dokumentumokat emelem ki, a teljesség igénye nélkül.

⁴ Például a gyermekgondozást többnyire a nők munkaerő-piaci részvételének bővítése, nem pedig a gyermekek igényeinek oldaláról közelítik meg.

⁵ A Nemzeti Cselekvési Terv szervesen összefüggött a Joint Inclusion Memorandummal (2003) (továbbiakban: JIM). A szegénység mérséklésére a JIM a megélhetés társadalmilag elfogadott minimális szintjének biztosítását tartotta szükségesnek a minimálbér, a társadalombiztosítás, az univerzális ellátások és a segélyek összehangolt korrekciója által. Kiemelt célcsoportjába a fiatal és tartós munkanélküliek, inaktívák, gyermekek, fiatalok, fogyatékosokkal élők, egyedülálló szülők, sokgyermekes családok és romák tartoztak.

⁶ Az európai gyermekvédelem háromszakaszos modellje Ligthart nevéhez fűződik. A gyermekvédelem első szakasza az 1700-as évekig tartó ún. *mitikus szakasz*, ezt követi az ún. *ontológiai szakasz*, majd az 1970-es évektől a szociálökológiai elméletek megjelenésével az ún. *funkcionális szakasz*. (Volentics, 1996) Az ontológiai stádiumban a nevelés alapvető célja a gyermek mielőbbi felnőtté válása volt, míg a funkcionista megközelítés a gyermekvédelemben arra irányította a figyelmet, hogy melyek azok a kedvezőtlen hatások, amelyek a problematikus környezetből a gyermekekre hatnak.